

در خصوص اجرای فرآیند «گزیر» بانک آینده

آبان ۱۴۰۴

با اعلام رسمی بانک مرکزی در تاریخ اول آبان ماه ۱۴۰۴، بانک آینده به طور رسمی وارد فرآیند گریز یا فیصله شد. از این تصمیم به عنوان نخستین تجربه جدی نظام بانکی در برخورد ساختاری با یک بانک بزرگ و البته ناتراز، در مسیر انحلال یاد می‌شود.

فرآیند گریز، یک سازوکار قانونی است که بر اساس ماده ۳۳ قانون بانک مرکزی، برای تعیین تکلیف بانک‌هایی که به مرحله بحران رسیده‌اند و ادامه فعالیتشان ثبات شبکه بانکی را تهدید می‌کند، اجرا می‌شود. لازم به ذکر است که این فرآیند «ادغام» نیست. در این سازوکار، صرفاً معادل سپرده‌های منتقل‌شده، منابع و دارایی‌های نقد بانک آینده به بانک ملی منتقل می‌شود.

گریز مؤسسه اعتباری (قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴۰۲/۰۳/۳۰ مجلس شورای اسلامی)
ماده ۳۳ - چنانچه رئیس کل در دوره‌ای که مؤسسه اعتباری توسط هیئت سرپرستی موقت اداره می‌شود یا قبل از آن، به این نتیجه برسد که شاخص‌های ناظر به وضعیت سرمایه و نقدینگی مؤسسه اعتباری قابل اصلاح نمی‌باشد، موظف است پیشنهاد گریز مؤسسه اعتباری را به هیئت عالی ارائه کند. در صورت تصویب پیشنهاد رئیس کل توسط هیئت عالی، مؤسسه اعتباری با ترتیبات زیر وارد مرحله گریز می‌شود:

۱- مدیریت گریز مؤسسات اعتباری برعهده «صندوق ضمانت سپرده‌ها» است. صندوق ضمانت سپرده‌ها موظف است ظرف حداکثر پنج روز کاری پس از لازم‌الاجرا شدن مصوبه هیئت عالی، فرایند گریز مؤسسه اعتباری موردنظر را آغاز نموده و با کمترین هزینه مالی و اجتماعی و با هدف صیانت و رعایت غبطه سپرده‌گذاران، به ویژه سپرده‌گذاران خرد و سایر ذی‌نفعان گریز مؤسسه اعتباری موردنظر را مطابق قانون به انجام برساند.

۲- اعطای تسهیلات جدید، صدور ضمانتنامه، گشایش اعتبار اسنادی و افتتاح حساب توسط مؤسسه اعتباری تحت گریز، مجاز نمی‌باشد. در عین حال، مدیر گریز موظف است در چهارچوب مصوبات هیئت عالی، فعالیت‌های اصلی مؤسسه اعتباری را که عدم انجام آن در دوران گریز به تشخیص هیأت عالی منجر به ایجاد بی‌ثباتی مالی می‌گردد، تا زمان خاتمه فرایند گریز، ادامه دهد.

تبصره ۱ - در دو سال نخست اجرای این قانون، هیئت عالی می‌تواند اجرای مصوبات خود را که ناظر به تعیین هیئت سرپرستی موقت برای مؤسسات اعتباری یا گریز آنها است، صرفاً در مورد مؤسسات اعتباری که دستورات بانک مرکزی را به طور کامل رعایت کنند، تعلیق نماید.

تبصره ۲ - مدیر گریز می‌تواند در چهارچوب این قانون، نسبت به پیشنهاد موارد زیر به هیئت عالی اقدام نماید:

۱- فروش یا واگذاری تمام یا بخشی از دارایی‌ها و بدهی‌های مؤسسه اعتباری در حال گریز به مؤسسه اعتباری دیگر

۲- انتقال باقیمانده دارایی‌ها و بدهی‌های مؤسسه اعتباری در حال گریز به یک «مؤسسه اعتباری انتقالی»

۳- تبدیل بخشی از بدهی‌های ضمانت نشده مؤسسه اعتباری در حال گریز به سهام در چهارچوب قوانین مربوط

۴- ادغام مؤسسه اعتباری در حال گریز در یک مؤسسه اعتباری دیگر با تأیید مجمع عمومی مؤسسه اعتباری ادغام

شونده

۵- انحلال مؤسسه اعتباری در حال گریز

تبصره ۳- منظور از «مؤسسه اعتباری انتقالی» در تبصره (۲)، مؤسسه اعتباری است که با مجوز بانک مرکزی و به منظور مدیریت بهتر دارایی‌ها و بدهی‌های مؤسسه اعتباری تحت‌گزیر، به صورت موقت (با طول عمر حداکثر سه سال) توسط مدیر گزیر تأسیس می‌شود.

بانک آینده که در سال ۱۳۹۲ از ادغام بانک تات، مؤسسه مالی و اعتباری صالحین و تعاونی توسعه اعتباری آتی تأسیس شد طی سال‌های متمادی با چالش‌های جدی روبه‌رو بود تا جایی که به عنوان ناترازترین بانک تبدیل شد. بررسی ساختار ترازنامه بانک آینده نشان‌دهنده عدم توازن ساختاری در دو بخش اصلی است. در سمت دارایی‌ها اقلام عمده شامل دارایی‌هایی است که بازدهی ناچیزی دارند و بخش کوچکی از آن مربوط به وام‌های اعطایی در حال وصول است. در مقابل در سمت بدهی‌ها بانک اقدام به جذب بدهی‌هایی با نرخ سود بالا کرده است. دلایل اصلی ناترازی بانک آینده را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. اعطای تسهیلات به اشخاص مرتبط و معاملات خود انتفاعی: اصلی‌ترین دلیل بحران، اعطای تسهیلات کلان به شرکت‌های زیرمجموعه و وابسته به سهام‌داران اصلی بانک بود. بخش عمده تسهیلات بانک آینده به اشخاص مرتبط اختصاص دارد. جمع کل خالص تسهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص غیر دولتی در پایان سال مالی ۱۴۰۳ حدود ۹۱ همت بوده که بیش از ۴۱ همت آن مربوط به اشخاص حقوقی وابسته است.^۱ بنابراین بیش از نیمی از تسهیلات اعطایی به اشخاص مرتبط داده شده است.

۲. تبدیل منابع نقدی به دارایی‌های غیرنقد: بانک، سپرده‌های اشخاص را صرف پروژه‌های بلندمدت و غیرنقدشونده‌ای مانند پروژه ایران‌مال کرده است و این تخصیص منابع منجر به منجمد شدن دارایی‌ها و از بین رفتن نقدشوندگی بانک شد. به عنوان مثال، جمع تسهیلات اعطایی به شرکت توسعه بین‌الملل ایران‌مال در پایان سال مالی ۱۴۰۳ بیش از ۲۸ همت بوده که به تنهایی ۶۸.۲ درصد از کل تسهیلات اعطایی به اشخاص مرتبط را شامل می‌شود.^۲

همچنین، لازم به ذکر است که قراردادی درباره بهره‌برداری از ایران‌مال توسط شرکتی وابسته به سهامدار عمده با بانک آینده منعقد شده بود. به موجب این قرارداد، هزینه‌های بهره‌برداری بر دوش بانک آینده و درآمدهای حاصله برای شرکت مذکور بود. در متن قرارداد، بندی مبنی بر واگذاری ۴۰ درصد ارزش روز

^۱ یادداشت توضیحی ۷-۳۰

^۲ یادداشت توضیحی ۸-۳۰

ایران مال در صورت فسخ قرارداد گنجانده شده بود که این بند فسخ، در جلسات سران ذی ربط لغو شد و مقرر شد اعمال نشود.

۳. ورود به بازی پانزی: بانک آینده برای جذب منابع و پرداخت سود سپرده‌های قبلی نرخ‌های سود نامتعارف و بالایی را پیشنهاد داده بود که زیان انباشته آن را به شدت افزایش داد.

با بررسی صورت‌های مالی تلفیقی گروه و جداگانه و یادداشت‌های توضیحی همراه سال مالی منتهی به ۳۰ اسفند ماه ۱۴۰۳ (حسابرسی نشده) می‌توان برخی از ارقام نشان‌دهنده این ناترازی را استخراج کرده که در ادامه در جدول آمده است.

شاخص / قلم	مقدار	شرح
نسبت کفایت سرمایه	منفی ۵۰۳.۱۸ درصد ^۱	این نسبت در تاریخ صورت وضعیت مالی برای بانک احراز نشده است. حداقل الزامات ابلاغی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران برای این نسبت ۸ درصد تعیین شده است.
زیان انباشته بانک	بیش از ۴۶۵ همت	مانده زیان انباشته ۲۹۰ برابر سرمایه ثبت شده بانک یعنی ۱.۶ همت است.
زیان خالص	بیش از ۱۳۹ همت	
بدهی بانک بابت اضافه برداشت از حساب جاری نزد بانک مرکزی	بیش از ۲۲۸ همت ^۲	این اضافه برداشت مشمول هزینه مالی با نرخ ۳۴ درصد شده است ^۳
جمع بدهی بانک به بانک مرکزی	بیش از ۳۵۲ همت ^۴	
جمع کل مانده خالص تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط	بیش از ۸۴ همت ^۵	مقایسه این قلم با حد مجاز جمعی نشان می‌دهد که مانده تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط نشان می‌دهد این قلم بیشتر از حد مجاز جمعی تعیین شده یعنی بیش از ۴۰ درصد سرمایه نظارتی است.

عملیات اجرایی گزیر با عاملیت بانک ملی ایران، از روز شنبه ۳ آبان ۱۴۰۴ آغاز شد. بیش از ۲۷۰ شعبه بانک آینده از این پس با تابلوی بانک ملی ایران به فعالیت خود ادامه می‌دهند و همه سپرده‌گذاران بانک

^۱ یادداشت توضیحی ۴-۴۶

^۲ یادداشت توضیحی ۴۰

^۳ یادداشت توضیحی ۲۲

^۴ یادداشت توضیحی ۴۰

^۵ یادداشت توضیحی ۶۶

آینده، سپرده‌گذار بانک ملی ایران خواهند بود. سپرده‌ها و دیگر تعهدات از جمله نرخ سود با همان شرایط قراردادی قبلی به بانک ملی منتقل شد و تا پایان دوره قرارداد معتبر خواهد بود. همچنین بیش از ۴ هزار کارمند بانک آینده، در صورت تمایل، به عنوان کارمند بانک ملی ایران استخدام خواهند شد.

سهامداران خرد بانک آینده باتوجه به درج و پذیرش آن در فرابورس ایران (نماد معاملاتی و آیند) سهام خود را به بالاترین قیمت یک‌ساله منتهی به ۳۰ مهر ۱۴۰۴ به صندوق ضمانت سپرده‌ها بفروشد اما سهم سهامداران اصلی فقط در صورتی پرداخت خواهد شد که پس از تسویه کامل بدهی‌ها، منابع مازادی باقی بماند. بنا به اعلام بانک مرکزی، پرونده قضایی برای سهام‌دار اصلی تشکیل شده است.

بدهی بانک آینده به بانک مرکزی از محل فروش دارایی‌های بانک آینده پرداخت خواهد شد و در صورت عدم تکافو، از سهامداران عمده دریافت خواهد شد. بنا به اظهارات مقامات بانک مرکزی هیچ اعتبار یا منبع جدیدی از سوی بانک مرکزی برای پرداخت بدهی‌ها تخصیص داده نخواهد شد. سازوکار تسویه بدهی به بانک مرکزی به شرح زیر است:

۱. **انتقال دارایی‌ها به صندوق ضمانت سپرده‌ها:** همه دارایی‌های بانک آینده، از جمله دارایی‌های غیرنقد و پروژه‌های بزرگ مانند ایران‌مال، به تملک صندوق ضمانت سپرده‌ها درمی‌آید. اجرای موفقیت‌آمیز فرآیند گزیر و تسویه کامل بدهی بانک مرکزی و بانک ملی، منوط به قابل فروش بودن دارایی‌های مذکور و تکافوی ارزش آنهاست. در یک سناریوی بدبینانه، اگر دارایی‌ها کافی نباشند و جوابگوی سپرده‌ها و تعهدات نباشد، طلب بانک مرکزی از بین خواهد رفت و در واقع بدهی مذکور اثر تورمی از خود بر جای خواهد گذاشت.

۲. **تعیین تکلیف دارایی‌های با نقدشوندگی پایین (مانند املاک و مستغلات):** این دارایی‌ها توسط شرکت‌های مدیریت دارایی تعیین تکلیف و نقد خواهد شد.

۳. **تسویه:** درآمدهای حاصل از فروش دارایی‌ها ابتدا برای پوشش بدهی‌ها و تعهدات بانک که اکنون بر عهده بانک ملی است و همچنین پوشش مابه‌التفاوت مطالبات جاری و دارایی‌های نقدشونده استفاده می‌شود. بدهی‌ها نیز بر اساس اولویت‌های قانونی تسویه خواهند شد که شامل انواع طلبکاران از جمله نهادهای مانند شهرداری، تأمین اجتماعی، سازمان امور مالیاتی، بانک مرکزی و سهامداران عادی است.

۴. **جبران زیان انباشته:** بانک مرکزی موظف است با استناد به قانون برنامه هفتم، زیان انباشته بانک آینده را از طریق دارایی‌های سهام‌دار عمده جبران کند.

بند ج ماده ۸ قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴۰۳/۰۳/۰۱ مجلس شورای اسلامی

جبران تعهدات و پرداخت بدهی‌های مؤسسات اعتباری در حال گزیر، به ترتیب، از محل‌های زیر انجام می‌شود:

۱- در صورت تشخیص تقصیر، از محل دارایی‌های سهامداران مقصر یا مدیران مقصر بر اساس ترتیبات مندرج در تبصره (۱) این بند، با اولویت سهام در مؤسسه اعتباری، سایر حقوق در مؤسسه اعتباری و سایر دارایی‌ها با رعایت جزء (۲) تبصره (۲) این بند

۲- دارایی‌های مؤسسه اعتباری در حال گزیر از جمله دارایی‌های موضوع جزء (۱) تبصره (۲) این بند

باید توجه داشت بر اساس قانون مسئولیت سهامدار عمده، محدود به میزان سهام اوست. با این حال در صورت تشکیل دادگاه ویژه با توجیه فساد فی‌الارض، این امکان وجود دارد که حکم به جبران زیان از اموال سهامداران عمده صادر شود. همچنین، بخشی از سپرده‌گذاران کلان، پول خود را فریز کرده و سودی دریافت نمی‌کنند تا اگر زیان حاصله از دارایی‌ها کفاف سپرده‌ها را نداد، زیان بر روی آنها سرشکن شود. در چنین شرایطی، ارزش سهام سهامداران عمده نیز صفر شده است.

لازم به ذکر است فرآیند نقدشوندگی دارایی‌های بزرگ و غیرنقد بانک آینده مانند ایران‌مال، چالش‌برانگیز است چرا که هم ارزش‌گذاری و هم فروش آنها دشوار است. بنابراین می‌توان گفت موفقیت در فروش این دارایی‌ها تضمین‌کننده بازگشت منابع به بانک ملی و بانک مرکزی خواهد بود.